

Sammanfattning

Denna rapport redovisar resultat från en serie av årliga drogvaneundersökningar i årskurs 9 som genomförts sedan 1971, en av de längst pågående undersökningsserierna i världen. Som en del i uppdraget att följa drogutvecklingen har CAN haft ansvaret för undersökningarna sedan 1986. Sedan år 2001 har undersökningarna genomförts på direkt uppdrag av Socialdepartementet. Undersökningarnas syfte är i första hand att belysa utvecklingen av drogvanorna och att studera skillnader mellan olika grupper. Undersökningen har, liksom tidigare år, genomförts under perioden mars–april i form av anonyma gruppenkäter i klassrummen. Bortfallet på klassnivå uppgick till 12 % i årskurs 9 och 13 i gymnasiets år 2. Det individuella bortfallet var 15 % i årskurs 9, motsvarande siffra i gymnasiet var 19 %. År 2013 års undersökning omfattar 5 109 bearbetade enkäter i årskurs 9 och 4 328 bearbetade enkäter i gymnasiets år 2.

I denna rapport ligger fokus på användningen av alkohol, tobak, narkotika, snifvings- och dopningsmedel. I rapporten analyseras även alkoholskadeutvecklingen utifrån de frågor som eleverna besvarat om olika negativa konsekvenser som kan uppstå i samband med alkoholkonsumtion. Vidare beskrivs användningsmönstren bland eleverna med narkotikaerfarenhet närmare samt deras konsumtion av andra substanser. Avslutningsvis undersöks utvecklingen av regionala skillnader i alkohol-, tobaks- och narkotikavanor.

Årets undersökning visade på fortsatt minskning av andelen alkoholkonsumenter. I årskurs 9 var fler flickor än pojkar alkoholkonsumenter sedan en tid. I år var andelen 44 % bland pojkarna och 50 % bland flickorna. Bland gymnasieeleverna var andelen alkoholkonsumenter som väntat högre och uppgick till ungefär 77 % bland både pojkarna och flickorna. I 2013 års undersökning fortsatte även den totala alkoholkonsumtionen att sjunka bland niondeklassarna och låg på ca 1,8 liter för pojkarna och ca 1,3 liter ren alkohol för flickorna. För pojkarna var detta den lägsta uppmätta nivån sett till hela den studerade tidsperioden (1977–2013), för flickorna den lägsta sedan 1986. Även bland gymnasieeleverna har totalkonsumtionen minskat och låg på 4,1 liter bland pojkarna och 2,7 bland flickorna, vilket är de lägsta nivåerna som uppmätts bland gymnasieeleverna sedan 2004.

Hand i hand med denna utveckling har också andelen hög-, risk- och intensivkonsumenter av alkohol minskat. Nedgången var tydligast i grundskolans år 9 men syntes också i gymnasiet. Bland niorna klassificerades ca 11 % av

eleverna som riskkonsumenter (en sammanvägning av måttet intensivkonsumtion och högkonsumtion) och i gymnasiet gällde detta 34 % av pojkarna och 27 % av flickorna.

Ungdomarna har fått besvara frågor om den konsumerade alkoholens ursprung. Med hänsyn taget till hur mycket man drack har beräkningar gjorts för att skatta hur stor andel av ungdomarnas konsumtion som bestod av oregistrerad alkohol (t.ex. införd från utlandet eller hemtillverkad alkohol). Analyserna visade att bland pojkarna i årskurs 9 bestod 49 % av den konsumerade alkoholen av oregistrerad sådan, bland flickorna var andelen 45 %. Bland gymnasiepojkarna stod oregistrerad alkohol för ungefär 37 % av konsumtionen, bland gymnasieflickorna var motsvarande siffra 27 %.

När det gäller tobak syntes en kraftig minskning av rökningen bland niondeklassare under perioden 2000–2013. Detta gäller både andelen elever som röker sporadiskt och de som röker mer frekvent. Även andelen snusare har sjunkit vilket innebär att det totala tobaksbruket bland niondeklassarna minskat signifikant under perioden. I 2013 års undersökning svarade 12 % av pojkarna och 16 % av flickorna att de rökte, för snusning var motsvarande siffror 10 respektive 2 %.

I gymnasiet har andelen rökare snarare ökat (pojkar) eller legat på en i stort sett oförändrad nivå (flickor) under perioden 2004–2013. I gymnasiets år 2 uppgav 25 % av pojkarna och 31 % av flickorna att de rökte. Beträffande snusning har nivåerna emellertid minskat, men i den senaste undersökningen syns en liten ökning bland pojkarna jämfört med fjolåret. När det gäller snusning svarade 22 % av pojkarna och 5 % av flickorna att de snusade. Sett till den totala tobakskonsumtionen minskade den något bland flickorna i gymnasiet, men var i princip oförändrad bland gymnasiepojkarna.

Under 2013 svarade 7 % av pojkarna och 6 % av flickorna i årskurs 9 att de någon gång provat narkotika. Alltsedan mitten av 90-talet har dessa nivåer legat mellan 5–10 %, och i det perspektivet var årets resultat inte särskilt avvikande även om vissa fluktuationer förekommit. Jämfört med niorna var det åtminstone dubbelt så vanligt att eleverna i gymnasiets år 2 hade provat narkotika. Den uppgång i narkotikaerfarenheten bland gymnasieeleverna som inträffade till och med 2010 har därefter upphört och snarast tenderat att återvända nedåt. I år svarade 19 % av pojkarna och 14 % av flickorna i gymnasiet att de använt narkotika någon gång.

Vad gäller nättdroger svarade ca 3 % av pojkarna och knappt 2 % av flickorna i årskurs 9 att de någon gång provat sådana. Motsvarande värden var något högre i gymnasiet – drygt 5 respektive 2 %. Det framkom också att spice eller liknande rökmixar var den klart vanligaste nättdrogen. Färre än 0,5 % av grundskole- och gymnasieeleverna uppgav att de använt ”mefedron, metedron eller liknande” respektive andra nättdroger.

Erfarenhet av sniffning/boffning uppgavs av ca 4 % av niondeklassarna och 5 % av gymnasieeleverna i 2013 års undersökning. I båda fallen är det en minskning jämfört med året innan. I årskurs 9 var lim det vanligaste sniffningsmedlet, följt av olika sprayer, bensin och tändar-/butangas. I gymnasiet år 2 var sprayer vanligast följt av bensin, lim och tändar-/butangas.

När det gäller dopning var detta fortsatt ovanligt bland skoleleverna. I årskurs 9 svarade knappt 2 % av pojkarna och 0,5 % av flickorna att de någon gång använt dopningsmedel. I gymnasiet var motsvarande siffror 1 respektive 0,3 %. Även om nivåerna var låga går det ändå att konstatera att erfarenhet av dopningsmedel var vanligare bland pojkar än bland flickor.

Analyserna av den totala droganvändningen, med avseende på de senaste 12 månaderna visade på att nivåerna var lägre för flertalet substanser 2013 jämfört med 2012. Även andelen som svarade att de hade använt alkohol och/eller tobak och/eller narkotika minskade bland niondeklassarna. Också bland gymnasieflickorna skedde en minskning jämfört med 2012. Bland gymnasiepojkarna var dock nivåerna i princip de samma 2013 som året innan.

Eleverna har fått svara på frågor om de upplevt olika typer av problem på grund av sin alkoholkonsumtion. I takt med den minskande totalkonsumtionen bland ungdomar rapporteras också färre alkoholrelaterade problem. Analyser visade att den totala problembördan har minskat bland både niondeklassare och gymnasieelever; 2013 uppmättes de lägsta nivåerna under hela 2000-talet. När det gäller vilken typ av alkoholrelaterade problem som ungdomarna upplevt visade resultaten att det vanligaste problemet bland pojkarna i både nian och gymnasiet var att ha råkat i gräl. Bland flickorna var det vanligast att ha förstört saker eller kläder. En större andel elever rapporterade problem i gymnasiet jämfört med årskurs 9.

De gymnasieelever och niondeklassare som använt narkotika har studerats närmare i rapporten. Resultaten av dessa analyser visade att niondeklassarna med narkotikaerfarenhet i flera fall uppvisade mer avancerade vanor både när det gäller användningen av narkotika och när det gällde användningen av andra substanser, jämfört med gymnasieeleverna. Viktigt att hålla i minnet är att andelen med narkotikaerfarenhet var betydligt större i gymnasiets år 2, så totalt sett var det ändå flera gymnasieelever som uppvisade mera avancerade mönster av narkotikaanvändning och användning av andra droger.

Avslutningsvis undersöktes de regionala skillnaderna i alkohol-, tobaks- och narkotikavanorna och om dessa förändrats under perioden 1989–2013. Resultaten visade att Skåne i flera fall uppvisade höga nivåer vad gällde alkohol-, rök- och narkotikavanor medan Norra Sverige ofta uppvisade låga värden. För flera av alkoholvariablerna gällde att även (övriga) Södra Sverige uppvisade höga värden, men för narkotikaerfarenhet och daglig rökning var det

istället i Stockholm som höga nivåer uppmättes. För två av de jämförda variablerna, erfarenhet av hembränt och att snusa dagligen, rapporterade dock eleverna i Norra Sverige oftast de högsta prevalenserna. Ingen av regionerna uppvisade resultat som gick emot de nationella trenderna, tvärtom följer samtliga regioner i stort sett utvecklingen i riket. De simultana förändringarna mellan regionerna, även om de är på olika nivåer, visar på en viss homogenitet bland landets ungdomar. Oavsett var i landet man bor så följs upp- och nedgångar i alkohol-, tobaks- och narkotikavanor åt.